
ПЕДАГОГІЧНИЙ ПЕРСОНАЛ

УДК 317.15

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ОСВІТЯН ДО СПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Людмила Сніцар

У статті розглянуто проблеми формування готовності працівників закладів післядипломної педагогічної освіти України до сприйняття європейських цінностей. Визначаються завдання щодо забезпечення науково-методичного супроводу цих важливих процесів і пошуку можливостей компенсації недостатнього освітнього потенціалу педагогів в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: цінності, цінності педагогічної діяльності, цінності особистості, педагогічна аксіологія, цілі та цінності європейського співтовариства.

Адаптація української освіти до європейського освітнього простору – складний процес, який залежить значною мірою і від високого професіоналізму освітян, їхньої позитивної мотивації до сприйняття цілей і цінностей Євросоюзу. Динамічні процеси європейської інтеграції зумовили необхідність теоретичного обґрунтування і перевірки на практиці узгодженості європейських та індивідуальних інтересів і цінностей.

Історично і географічно Україна є сьогодні європейською країною. Тому розвиток світових інтеграційних процесів стосується її безпосередньо, відповідаючи її корінним економічним, політичним і культурно-освітнім інтересам. Проте нашій країні, на думку експертів, ще знадобиться чимало часу, аби відповідати критеріям країни – рівноправного члена Європейського Союзу.

Європейський освітній простір розвивається як певна система світогляду, принципів і механізмів інтернаціоналізації та європеїзації освітньої галузі в умовах її подальшої демократизації, інтеркультурності, мобільності, ефективності, конвертованості освітнього продукту, диверсифікованості видів діяльності. Завданням післядипломної педагогічної освіти в цьому напрямі є забезпечення науково-методичного супроводу цих важливих процесів, пошук можливостей компенсації недостатнього освітнього потенціалу.

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні та практичні завдання закладів післядипломної педагогічної освіти щодо позитивного сприйняття європейських цінностей освітянами.

У 90-і роки минулого століття значно зріс інтерес науковців до проблем аксіології. У працях із філософії освіти та теорії педагогіки аналізувалися нові погляди на освіту як універсальну цінність, пропонувалися наукові основи побудови педагогічної аксіології, ціннісних підходів до управління освітою (Б. М. Бім-Бад, Б. С. Гершунський, В. І. Гінецінський, Б. І. Додонов,

В. А. Караковський, З. І. Равкін, В. М. Розін, В. А. Сластьонін, В. С. Собкін, Ю. Б. Тупалов, М. І. Фішер, П. Г. Щедровицький та ін.).

На основі інтеграції загальної аксіології, антропології, культурології, філософії освіти, педагогіки, етики та психології нині розвивається педагогічна аксіологія як відносно самостійна галузь педагогічного знання, яка розглядає освітні цінності з позиції самоцінності людини і визначає ціннісні підходи до освіти як універсальної цінності. Предметом її визнають формування ціннісної свідомості, ціннісного ставлення, ціннісної поведінки особистості.

За останнє десятиріччя в Україні видано десятки монографій, матеріалів науково-практичних конференцій, наукових семінарів, «круглих столів» тощо, де питання формування готовності освітян до позитивного сприйняття європейських цінностей розглядаються у контексті реалізації завдань підвищення якості, конкурентоспроможності вітчизняної освіти, подолання наслідків погіршення її соціокультурних параметрів (демографічна криза, дефіцит фінансів, зниження престижу освітянської діяльності тощо).

Важливими у цьому плані є праці вітчизняних дослідників, спрямовані на визначення стратегії професійного розвитку освітян у контексті євроінтеграції, пошуку ефективних умов, форм і методів розвитку в освітян позитивної мотивації до сприйняття європейських цілей і цінностей та самовиховання у цьому напрямку (В. Ю. Биков, Я. Я. Боллобаш, Л. П. Вовк, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. М. Лавриченко, Н. Г. Ничкало, О. І. Огієнко, В. В. Олійник, Л. П. Пуховська, О. Я. Савченко, Л. Є. Сігаєва, В. Т. Солодков, О. В. Сухомлинська та ін.).

Водночас з актуалізацією наукового вивчення аксіологічних проблем розвитку вітчизняної освіти на шляху євроінтеграції є потреба у теоретичному обґрунтуванні тенденцій змін у ціннісних орієнтаціях та установках педагогів, учнів, студентів, мотиваційно-ціннісному ставленні до пізнавальної діяльності, загальнолюдських, національних і європейських цінностей.

Поняття «**цінність**» відображає позитивну чи негативну значущість предмета або ж явища. У структурі індивідуальної свідомості цінності є ідеальними образами та орієнтирами поведінки і діяльності людей.

Протягом життя кожна людина, а також постійні соціокультурні групи та великі соціальні й національні спільноти створюють свою систему ціннісних уявлень, орієнтацій, установок. Основний шлях побудови ціннісних уявлень особистості – це усвідомлення своїх матеріальних і духовних потреб та порівняння їх із предметами і явищами навколишнього світу. Іншим шляхом утворення ціннісних уявлень і орієнтацій є комунікаційний – шлях навчання, виховання під дією соціально-політичних, культурних, релігійних та інших впливів.

Основними цінностями для особистості, як правило, стають стереотипізовані ціннісні уявлення суспільства. На їх основі утворюються ціннісні орієнтації, більш незалежні від потреб. Ця відносна свобода від потреб веде до певної свободи субординації цінностей у свідомості особистості, надання пріоритетості тим чи іншим базовим цінностям, можливості перебудови цінностей залежно від орієнтації на об'єкт, засіб і умови.

Крім **базових цінностей**, насамперед виділяють **цінність-об'єкт**,

---

цінність-засіб і **цінність-умову** сприйняття (засвоєння) цінності. Більшість учених виділяє три стадії прийняття і засвоєння цінностей: предметно-образна, абстрактно-логічна і оперування цінностями. Система цінностей – це певна впорядкованість взаємозалежних елементів. Водночас це процес, вирішальний вплив на який справляє характер взаємодії особистості з цінностями соціуму, спрямованість внутрішнього світу людини, професійні оцінки, принципи, інтереси тощо [1; 3; 5; 7].

Крім предметів навколишнього світу, цінностями можуть бути моральні норми та ідеали, уявлення і поняття, закони і приписи; здобутки науки, культури, релігії, права; явища життєдіяльності особистості, сім'ї, нації, суспільства, певних об'єднань людей та багато іншого. На їх основі людина створює ціннісну картину світу з її специфічним змістом та ієрархічною структурою. Вона постає як багатовимірною модель засвоєних і бажаних для особистості загальних форм життєдіяльності, керована ієрархією ціннісних оцінок та орієнтацій. На основі цих орієнтацій формуються установки, позиції, життєві інтереси, почуття, плани.

Наприклад, у процесі самовизначення у полі національних цінностей формується національна свідомість, національні цінності та ідеали особистості, її соціально-духовні якості як представника нації, інтереси і навички самореалізації в національно-культурному середовищі.

Існує чимало різних класифікацій цінностей. Найбільш загальні :

- загальнолюдські, національні, особисті;
- матеріальні, соціальні, духовні тощо.

У гуманістичній педагогіці, наприклад, існують такі цінності :

- моральні (добро, справедливість, чесність, доброзичливість, відданість тощо);
- соціальні (суспільство, народ, сім'я, колектив);
- політичні (мир, взаєморозуміння, співпраця);
- юридичні (законність, правова захищеність);
- екзистенційні (життя, свобода, здоров'я, родина);
- квазіцінності (людяність, гуманізм, духовність).

Педагогічна система чи технологія спирається на певні ідеї та цінності, які при позитивному їх сприйнятті стають переконаннями педагогів і стимулами їх творчої діяльності.

Демократична система освіти, яка створює умови для саморозвитку особистості, має виходити з положення, що цілі та цінності людської діяльності залежать від рівня культури (культурності людини), вони визначають характер техніки, загальні тенденції розвитку всіх сторін суспільства. Так, одне суспільство може згідно зі своїми цілями створювати економічні механізми, на які не потрібно багато металу і т.п. та які не забруднюють довкілля, а інше, навпаки, не зважає на такі «дрібниці» і втілює свої задуми дорогою ціною. В іншому випадку це прояв технократичного, одномірного, однозначного мислення, результат сцієнтистського світогляду більшості людей з культом розуму, знання і переконання, що все потрібне людині вона може створити собі у новому технічно-технологічному світі. Згадаймо добре відоме лєнінське гасло: «Комунізм – це радянська влада плюс електрифікація всієї країни!». Навіть

релігійний світогляд пронизала нова раціональність у нові часи, коли віруючі зробили виклик самому творцеві світу, заявивши, що людина творить себе і цей світ для себе.

Вплив технократичного мислення з його культом розуму на сучасну освіту виявився навіть у тому, що гуманітарні та соціальні дисципліни викладаються часто – густо і засвоюються тими ж методами, що й природничі. Однобічно технократично сформований спеціаліст не в змозі досягнути всю складність цілісності й незапрограмованості змін культурного контексту життєдіяльності людства, бути адекватним новим суспільним ситуаціям.

Засновник іспанської школи екзистенціалізму Х. Ортега-і-Гассет писав з цього приводу, що в наш час невпинно зростає кількість «нових варварів», які поєднують у собі професіоналізм і вченість з глибокою безкультурністю [7]. Гуманізм – це, перш за все, антитехнократичне мислення, яке спирається на культурні передумови людських замислів і діяльності.

Культурний підхід щодо змін і розвитку суспільства і окремої людини відрізняється від технократичного тим, що враховує цілісність, взаємоузгодженість між людьми та природою і штучно створеним світом, між суспільством і розвитком окремої особистості. При цьому стверджується право людини і природи на власну доцільність, увагу до логіки їх реального існування, до прагнення віднайти свій життєвий контекст і втілитись у власний, тільки їм притаманний образ. Тобто, озера і ріки, які технократи повсякчас мріють перегородити, повернути їх русла назад, чи перетворити степи в рукотворні моря і т.п., і людина, яку перековують, переконують, перевиховують, позбавляють «пережитків» минулого тощо, потребують дбайливого врахування характеру всіх впливів людської діяльності на власну сутність, доцільність її перетворювальних намірів у світлі історичного досвіду людської культури.

Коли ж у перетворенні доквілля, а в освіті – у формуванні майбутнього члена суспільства, – враховується лише один, як здається у сучасному розумінні, основний результат людської діяльності, то отримуємо непередбачувані негативні наслідки. Вони викликані, як правило, другорядними факторами, до яких плинне політичне чи технократичне мислення ставиться зневажливо, не враховуючи зворотні впливи навколишнього середовища. Так, у медицині це побічні негативні результати в чомусь ефективних ліків, у землеробстві – втрата родючих земель, у тваринництві, наприклад, знищення джерел і річечок поблизу великих ферм. Прогресивна раціональність технократичного мислення перетворюється в раціональність людських цілей і дій. Найбільш розвинуті держави сьогодні мають затрачати надзвичайно багато матеріальних і людських ресурсів на те, щоб відтворити у навколишньому середовищі, здоров'ї людей, їх взаєминах те, що було втрачене внаслідок технічно однобічного ставлення до цілісності та мудрості буття людей у світі.

Реальна ситуація стану освіти як у нашій країні, так і в інших європейських країнах під кутом зору органічної потреби людської цивілізації у новій особистості з культурним мисленням і гуманістичними цінностями надзвичайно складна. Загально визнано, що у наш час функціонально-

---

професійні знання розійшлися з гуманістичними цінностями, а поняття «освічена людина» є синонімом «інформована людина» і розійшлося з поняттям «культурна людина».

Людина – полікультурна істота. Вона має власну духовну свободу і тому може ідентифікувати себе із запропонованими культурними цінностями, а може їх відхилити як чужі, нав'язані іншими. Нелегке завдання наставника – заохотити учня до самостійного мислення, бережно прищепити навички культури мислення. Так, не тільки знати рідну мову, але й дбати про свій словниковий запас, розуміння суті вживаних понять і термінів, культуру мовлення тощо. Крім того, поважати мову і слово як категорію наявності духу і через мовне багатство в різних галузях людського знання наблизитися до смислу духовності рідної, а потім і світової культури.

Така педагогіка постає як саморозвиток культурної реальності, а категорія «самоствердження» – як методологічно-філософська основа розбудови освіти. Педагогічно організований навчально-виховний процес при цьому не може бути одномірним, раз і на багато часу вперед скорегованим. Він передбачає неповторність, непередбачуваність у безлічі ситуацій і можливостей вибору, але обов'язково виходить із розвитку власних зусиль особистості, потреб у самоосвіті при їх конкретизації в певних інтересах до тих чи інших галузей знання, практичних умінь і навичок.

Тобто, освіченість і вихованість випускника школи передбачає культурність педагога і його власну як культивування, турботу про розвиток і гармонійне виховання своїх здібностей, задатків, талантів. Інша обов'язкова грань цього процесу – розуміння відповідальності за себе, свої нахили, інтереси та їх втілення. Навчання і виховання – це примушування себе, переробка, «вічне» шліфування, праця. Гуманізація такого процесу освіти передбачає створення умов, допомогу в самостворенні окремої людини, її індивідуальності.

Динамічні процеси європейської та світової інтеграції, демократизація системи української освіти зумовили необхідність теоретичного обґрунтування і перевірки на практиці багатьох нових проблем, пов'язаних з утвердженням плюралізму думок, світогляду, узгодженості національних, загальнолюдських, європейських та індивідуальних інтересів і цінностей [4; 5; 8].

Сфера освіти сьогодні – це поле конкуренції, на якому переплітаються різноманітні інтереси. Передусім, вони стосуються перспектив розвитку кожної країни, нагромадження ресурсів (у тому числі освітніх), ефективного використання інтелектуально-технічного середовища, духовно-культурного потенціалу. У цьому аспекті Болонський процес – це підвищення мобільності, можливостей працевлаштування на європейському ринку праці, зростання ролі освіти, науки, культури у соціально-економічних перетвореннях. Він визначив і пріоритети державної політики щодо розвитку вищої освіти:

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- створення рівних можливостей у здобутті вищої освіти;
- запровадження інновацій та інформаційних технологій;
- підвищення культурно-освітнього рівня громадян, забезпечення безперервності освіти впродовж життя;
- створення умов для підвищення професіоналізму працівників вищої

школи, підвищення їх соціального статусу.

За умов переходу до системи випереджаючої освіти впродовж життя людини підвищується роль не тільки формальної, але й неформальної освіти (передусім, комп'ютери, телебачення). Причому вплив неформальної освіти на інтереси, запити, цінності особистості може у певних напрямках перевищувати вплив формальної освіти. Наприклад, наші колеги з ЦППО (Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти) В. Солодков та Т. Чаусова, досліджуючи ціннісні установки менеджерів освіти щодо інтеграції України в Євросоюз, виявили, що опитані управлінці вважають історично старшу європейську демократію нижчою за всіма параметрами за американську. Науковці роблять висновок, що це є наслідком кліше могутньої американської пропаганди, яка висвітлюється нашими засобами масової інформації. Тиражоване кліше стає способом мислення. Складається враження, пишуть автори соціологічного дослідження, що для пересічного українця демократичні цінності європейської співдружності є транзитним пунктом, який наближає Україну до американської демократії як бажанішого взірця. Вітчизняні засоби масової інформації, політичні та ідеологічні заходи держави, діяльність політичних партій більше спрямовані на ідеалізацію американської демократії, американського зовнішньополітичного курсу, ніж на фактичне відображення суттєвих цінностей європейських країн.

Європейський вибір України відкриває нові перспективи для співробітництва і розвитку, уможливорює вищі темпи модернізації економіки, правового поля, прагнення до вищих соціальних умов життя, взаємообміну культурно-освітніми надбаннями тощо.

У документах ЄС, виступах керівників і експертів відзначено перспективне і плідне співробітництво України з ЄС у гуманітарній сфері, зокрема в освіті, де за останні роки значно розширилася підтримка освітніх програм, проектів партнерства і співробітництва. Європейський вибір нашої країни стимулює подальші якісні зміни в системі освіти: інтеркультурність освітнього простору, мобільність ресурсів, конвертованість освітнього продукту, відповідність його вимогам ринку праці тощо. Водночас сприяє розширенню інтеркультурної комунікативності, можливості вивчення і спілкування іноземними мовами, в цілому – інтернаціоналізації навчання. Зокрема, посилюється увага до бездоганного володіння рідною мовою і вільного володіння двома європейськими мовами. Ці вимоги покладено в основу найголовніших компетенцій учителя-європейця.

Ціннісними орієнтирами європейського освітнього простору є:

- адекватність знань;
- уміння і компетентність у динамічному, суперечливому світі;
- гарантія вибору і доступності європейських цінностей;
- стимулювання перманентної освіти;
- багатоступеневість у сфері освіти кожної країни;
- введення європейських критеріїв функціонування освітньої системи за допомогою вивчення мов, культур, історії та ін.

Набутий за п'ятдесят років позитивний досвід Європейського Союзу дає можливість іншим країнам ставити перед собою вищі цілі розвитку, спиратися на виправдані часом цінності Союзу: принцип людської гідності, свободи,

---

демократії, верховенства права, рівності, дотримання прав людини тощо. В контексті розвитку єдиного освітнього простору важливо зауважити, що діяльність Європейського Союзу будується на повазі до освітніх, культурних, релігійних традицій, мовного різноманіття, готовності сприяти соціальній і професійній інтеграції освітян. Про це свідчать численні європейські програми, проекти, міжнародні школи, семінари, тренінги, які стали повсякденною практикою багатьох наших навчальних закладів [2; 4; 6].

Заклади післядипломної педагогічної освіти поступово нагромаджують досвід науково-методичного забезпечення курсів із проблем євроінтеграції, вивчення роботи вітчизняних навчальних закладів щодо запровадження позаурочних заходів (урочистих заходів, тренінгів, диспутів, засідань євроклубів тощо), які розкривають взаємозалежність та спільність історико-культурних і економічних традицій народів Європи, місце українців у майбутньому Євросоюзі та ін.

Так, працівниками Ресурсного інформаційно-освітнього центру ЦППО УМО АПН України разом з відділом маркетингу розроблено бізнес-план, створені відповідні програми навчальних семінарів і тренінгів із проектного менеджменту, ділової англійської мови, підготовки презентації в Power Point, написання статей англійською мовою, комунікативної методики викладання англійської мови, сформовано банк тренерів. Під керівництвом професора Л.П. Пуховської визначено тематику «круглих столів», інтерактивних і практичних занять із проблем формування позитивної мотивації педагогів до європейських цінностей. Готуються наукові статті та навчальний посібник з цих проблем.

Країни Євросоюзу дали світові унікальний приклад успішного, хоч і складного процесу поетапного розв'язання гострих соціально-економічних, політико-правових, суспільних проблем. Європейський Союз захищає традиційні гуманістичні цінності, розвиває нові цінності на основі міжнародного права, принципів співпраці, взаємоповаги і безпеки. Освітяни України як носії цінностей високого рівня мають розвивати свої професійні та особистісні якості на підставі розуміння необхідності єдності європейських народів як умови подолання багатьох сучасних глобальних проблем.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. П. Ціннісний дискурс в освіті // Вища освіта в Україні. – 2008. – № 1.
2. Європейська та євроатлантична інтеграція України: навч.-метод. посібник / Автор-укладач К. М. Слесик. – Харків: ХОНМІБО, 2008. – 88 с.
3. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / Карпенко З. С. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / Кремень В. Г. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
5. Крижко В. В. Антологія аксиологічної парадигми управління освітою: навч. посібник / Крижко В. В. – К.: Освіта України, 2005. – 440 с.
6. Слестенін В. А., Чижаківа Г. І. Введение в педагогическую аксиологию. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
7. Ортега-і-Гассет Х. «Бунт мас» як інтелектуальне дзеркало сучасності [Електронний ресурс] / Хосе Ортега-і-Гассет. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/vision/vis014.html>
8. Яковнюк І., Трагнюк Л., Менделєєв В. Азбука європейської інтеграції. – Харків: Анекс, 2006. – 168 с.